

УДК 598.2: 591.543.4

ДАНІ ЩОДО РОЗМІЩЕННЯ ТА ЧИСЕЛЬНОСТІ ДЕЯКИХ ВИДІВ ЗИМУЮЧИХ ПТАХІВ У ПІВДЕННІЙ ТА ПІВДЕННО-ЗАХІДНІЙ ЧАСТИНАХ КРИМУ У ЛЮТОМУ 2014 Р.

Чован О.О.¹, Давиденко І.В.¹, Серебряков В.В.¹,
Яненко В.О.¹, Прокопенко С.П.²

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 64, Київ, 01601

² Українське товариство охорони птахів а/с 33, м. Київ, 01103

Досліджено території Кримського півострова у контексті виявлення місць зимівель деяких (переважно рідкісних та малочисельних) видів птахів та встановлення найпривабливіших для них ділянок під час зимових похолодань. Матеріал для публікації був зібраний у період 04-08.02.2014 р. переважно у південній та південно-західній частинах Кримського півострова. У ході експедиції загалом виявлено 81 вид птахів, серед яких 14 видів занесені до Червоної книги України. Виявлено ряд видів птахів, які є рідкісними у вказаних частинах півострова й найчастіше переміщуються туди лише під час значних понижень температури – баклан малий (*Phalacrocorax pygmaeus*), казарка червоноголова (*Rufibrenta ruficollis*), огар (*Tadorna ferruginea*), чернь морська (*Aythya marila*), гоголь (*Bucephala clangula*), крех малий (*Mergus albellus*), канюк степовий (*Buteo rufinus*) та слуква (*Scolopax rusticola*). Встановлено, що найважливіше значення для зимуючих птахів у Криму мають прибережні морські акваторії та деякі внутрішні водойми, а також деревно-чагарникові зарості, відкриті агроценози та населені пункти, що скоріш за все пов'язано з достатньою кількістю кормової бази у цих місцях. **Ключові слова:** Крим, орнітофауна, зимівля.

Исследована территория Крымского полуострова в контексте выявления мест зимовок где-либо (преимущественно редких и малочисленных) видов птиц и установления наиболее привлекательных для них участков во время зимних похолоданий. Материал для публикации был собран в период 04-08.02.2014 г. Преимущественно в южной и юго-западной частях Крымского полуострова. В ходе экспедиции в целом выявлено 81 вид птиц, среди которых 14 видов занесены в Красную книгу Украины. Выявлен ряд видов птиц, которые являются редкими в указанных частях полуострова и чаще перемещаются туда только при значительных понижениях температуры - малый баклан (*Phalacrocorax pygmaeus*), красная казарка (*Rufibrenta ruficollis*), огарь (*Tadorna ferruginea*), морская черныш (*Aythya marila*), гоголь (*Bucephala clangula*), луток (*Mergus albellus*), курганник (*Buteo rufinus*) и слуква (*Scolopax rusticola*). Установлено, что важнейшее значение для зимующих птиц в Крыму имеют прибрежные морские акватории и некоторые внутренние водоемы, а также древесно-кустарниковые заросли, открытые агроценозы и населенные пункты, скорее всего связано с достаточно богатой кормовой базой в этих местах. **Ключевые слова:** Крым, орнитофауна, зимовка.

Investigated the Crimean peninsula in the context of identifying places where wintering kind (mainly of small and rare) species of birds and installation of most attractive parcels during winter cold spells. Material for the publication was collected in the period 04-08.02.2014 g. Main-

ly in the southern and southwestern parts of the Crimean peninsula. During the whole expedition discovered 81 species of birds, including 14 species listed in the Red Book of Ukraine. Found several species of birds that are rare in these parts of the peninsula and often move back only when significant low temperature - pygmy cormorant (*Phalacrocorax pygmaeus*), red-breasted goose (*Rufibrenta ruficollis*), Ogur (*Tadorna ferruginea*), greater scaup (*Aythya marila*), golden-eye (*Bucephala clangula*), smew (*Mergus albellus*), long-legged buzzard (*Buteo rufinus*) and slukva (*Scolopax rusticola*). Established that essential for wintering birds in the Crimea with coastal marine areas and some inland waters and trees and scrub, open agroценоз and towns, which likely is due to the rather rich feeding grounds in these places. **Keywords:** Crimea, avifauna, winter.

Вступ

Кримський півострів має важливе значення для зимуючих видів птахів. Це територія, що омивається двома морями (Чорним та Азовським) і має унікальні природні ресурси, які дозволяють багатьом видам птахів виживати у несприятливих зимових умовах. Півострів розташований на крайній південній межі України, що обумовлює його достатньо м'яку погодну-кліматичну умови. У порівнянні з іншими регіонами України, у Криму зимує значно більша кількість птахів, в основному гідрофільної групи. Крім цього, щороку на полях півострова можна також зустріти тисячі зграї зерноїдних та всеїдних птахів, що зумовлено відсутністю стійкого та тривалого снігового покриву. М'які зими та багата кормова база дозволяють виживати тут мишоподібним гризунам та дрібним горобиним птахам, що створює передумови для зимівель хижих птахів. Гірські райони завдяки своїм кормовим та захисним ресурсам (наявності букових горішків у лісах, незамерзаючим водотокам, тощо) дають змогу зимувати специфічним гірським видам. Цей регіон має одне з найважливіших значень в Україні як цінне місце зимівель багатьох рідкісних видів птахів. Особливого значення Кримський півострів набуває також і у перед- та міграційні періоди. У цей час більшість птахів (серед яких і значна кількість раритетних) готуються до

міграцій і кочівель та активно накопичують тут жирові запаси. Хоча в орнітологічному відношенні півострів був досить добре вивчений протягом останніх майже 200 років [1-17], однак в останні десятиріччя дана територія знає значного господарського та рекреаційно-курортного впливу [11]. Особливої уваги дослідників у даному ракурсі потребують раритетні та малочисельні представники орнітофауни. Для здійснення більш ефективної охорони орнітофауни виникає необхідність моніторингу території Криму для виявлення певних зимуючих видів та місць їхнього перебування. Метою нашої роботи було дослідження південної та південно-західної частин території Кримського півострова у контексті виявлення місць зимівель деяких (переважно рідкісних і малочисельних) видів птахів, та встановлення найпривабливіших для них ділянок, особливо під час екстремальних зимових похолодань.

1. Матеріали та методи

Матеріал для публікації був зібраний у період 04-08.02.2014 р. у південній та південно-західній частинах Кримського півострова у рамках Міжнародного проекту «Population of woodpigeon (*Columba palumbus* L.) in Ukraine (numbers, breeding success, wintering grounds)» за сприяння організації Federación de Caza de Euskadi (Іспанія). Незважаючи на той

факт, що експедиційні виїзди проводилися у рамках виявлення зимових скупчень популяції припутня (*Columba palumbus* L.) на території Криму, нами паралельно був зібраний оригінальний матеріал, який містить інформацію про якісний та кількісний характер (переважно раритетної та малочисельної складової) зимової фауни птахів Кримського півострова і доповнює дані попередніх обліків інших авторів на даній території. Переміщення здійснювалися на автомобільному транспорті, весь маршрут склав близько 1000 км. Основні міста, біля яких проводилися обліки були: Судак, Балаклава, Сімферополь, Ялта, Саки, Євпаторія, Бахчисарай, Інкерман, Севастополь, Алушта (детальний маршрут експедиції показаний на Рис. 1).

Значна увага приділялася гідрофільним птахам, тому найдовша ділянка маршрутів обліків проходила по морському узбережжю. Були обстежені також деякі внутрішні водойми, агроценози, лісові масиви, лісосмуги та гірські ділянки. Підрахунок та візуальна ідентифікація птахів проводилися за допомогою біноклів зі збільшенням 8-10X, зорової труби 20X та фототехніки. Слід зауважити, що перед початком експедиції у період 30.01-04.02.2014 р. на території Криму було похолодання від -7 до -15 С° та опади у вигляді снігу, після яких утворилася ожеледиця. Тому нам певною мірою вдалося дослідити вплив екстремальних погодних змін на склад зимуючих популяцій птахів.

Рис. 1. Маршрут експедиції.

2. Результати та обговорення

Всього під час експедиції було зареєстровано 81 вид птахів. Біотопічний розподіл облікованих птахів показано на Рис. 2. Домінантними видами протягом експедиції були крижень (*Anas platyrhynchos*), попелюх (*Aythya ferina*), лиска (*Fulica atra*), мартини – водно-болотні біотопи, просянка

(*Emberiza calandra*), вівсянка звичайна (*Emberiza citrinella*), жайворонок польовий (*Alauda arvensis*), шпак звичайний (*Sturnus vulgaris*) – відкриті агроландшафти та населені пункти.

Найбільш цікаві дані, що були зібрані стосовно зимуючої складової орнітофауни під час експедиції (серед яких більшість птахів відноситься до рідкісних та малочисельних) наво-

дяться нижче. До рідкісних та малочисельних представників птахів ми відносили види, які занесені до Червоної

книги України [18], або які є регіонально рідкісними у різних областях України [19].

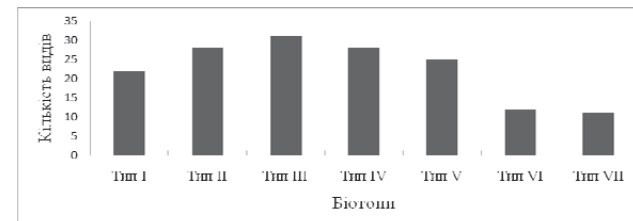

Рис. 2. Біотопічний розподіл зимуючих видів птахів, відмічених у лютому 2014 р. у Криму. Примітки: Тип I – внутрішні водойми; Тип II – прибережні акваторії моря; Тип III – відкриті агроценози; Тип IV – лісосмуги та деревно-чагарникові зарості; Тип V – населені пункти; Тип VI – прибережні ділянки; Тип VII – гірська місцевість.

Гагара чорношия (*Gavia arctica* Linnaeus, 1758). Звичайний небагаточисельний зимуючий вид у Криму [6, 12, 14]. Про зимівлі цього виду у кількості 10-15 особин вказується у природному заповіднику «Мис Март'ян» [10]. У 2005 р. у західній частині півострова його було зареєстровано лише в околицях м. Саки, – 2 особини [15]. У цьому ж році під час середньозимових обліків водоплавних птахів на Південному узбережжі Криму було зареєстровано 32 особини чорношиї гагар, у

2007 р. – 43, у 2008 р. – 13, а у 2009 р. під час обліків на західному узбережжі півострова взагалі не було виявлено жодної особини [20]. Ми відмітили 12 особин цього виду (Рис. 3). Всі зустрічі відбулися на морському узбережжі – 06.02 в околицях смт. Новий Світ Судацької міськради спостерігали одну особину; 07.02 – 4 особини біля набережної м. Судак, ще 7 особин, – вздовж узбережжя моря у межах с. Морське Судацької міськради.

Рис. 3. Зустрічі гагари чорношиї у лютому 2014 р. у Криму.

Пірникоза чорношия (*Podiceps nigricollis* C.L. Vreht, 1831). Гніздовий, мігруючий та зимуючий вид Криму; загалом звичайний, іноді численний представник орнітофауни [6, 12, 14, 20]. У лютому 2014 нами відмічена лише одна особина 05.02 у бухті біля набережної м. Балаклава.

Баклан чубатий (*Phalacrocorax aristotelis* Linnaeus, 1761). Занесений до Червоної книги України [18]. Восени та взимку – досить звичайний вид у Криму [2, 3, 12]. Так, у 2005 р. під час середньозимових обліків водоплавних птахів на Південному узбережжі Криму було зареєстровано 45 особин даного виду, у 2007 р. – 111 особин та у 2008 р. – 43 особини [12]. Ми спостерігали цих птахів декілька разів вздовж лінії узбережжя Чорного моря – 06.02 в околицях с. Морське Судацької місьради 1 особина, 07.02 біля набережної м. Судак – 2 особини, і біля набережної м. Ялта відмітили

скупчення у 20 особин чубатого баклана.

Баклан малий (*Phalacrocorax pygmaeus* Pallas, 1773). Занесений до Червоної книги України [18]. Під час зимівлі на території півострова є рідкісним видом. У цей час зустрічається переважно на внутрішніх водоймах, рідко на узбережжі [10-12]. Хоча, у 2005 р. та 2007-2008 рр. під час середньозимових обліків на Південному узбережжі півострова жодної особини не було виявлено, у 2009 р. на західному узбережжі Криму було обліковано 24 особини малого баклана [20]. Також, у 2005 р. у Західному Криму задокументовано 6 зустрічей на озері Донузлав [15]. Ми реєстрували його лише 04.02 теж у західній частині півострова на ділянці узбережжя Чорного моря між містами Саки та Євпаторія (1 особина) та на оз. Кизил-Яр в околицях с. Іванівка Сакського району (4 особини).

Рис. 4. Зустрічі баклана чубатого у лютому 2014 р. у Криму.

Казарка червоногола (*Rufibrenta ruficollis* Pallas, 1769). Занесений до Червоної книги України вид [18]. До 1975 р. був рідкісним пролітним видом, пізніше червоногола казарка почала зустрічатися в Криму як регулярно пролітний вид [6]. На півдні Кримського півострова – рідкісний зимуючий вид [12, 14]. У 2008 р. було обліковано 52 особини на півночі Керченського півострова [20]. У лютому 2014 р. ми спостерігали цих птахів на полях озимини на заході Криму – 04.02 в околицях села Охотнікове Сакського району (близько 50 особин), і 2 особини 08.02 біля с. Миколаївка Сімферопольського району.

Лебідь-шипун (*Cygnus olor* Gmelin, 1789). До початку 80-х рр. XX ст. у Криму був рідкісним зимуючим видом. Під час обліків біля південних берегів півострова (Алушта – м. Айя) у 1976-1980 рр. лебеді не реєструвалися. Не відмічалися вони й у 70-х рр. минулого століття в бухтах Севастополя [12]. Однак вже через кілька десятиліть спостерігається тенденція до збільшення чисельності зимуючих лебедів, що стали зимувати у районі природного заповідника «Мис Мартьян» [10]. У 2005-2006 рр. на зимівлі у західній частині Криму спостерігали близько 500 особин лебедя-шипуна [15]. За літературними даними, у південній його частині відмічаються скупчення сотень птахів під час замерзання водойм на півночі півострова [14]. У 2005 р. під час середньозимових обліків на Південному узбережжі реєструвалося лише 16 особин лебедя-шипуна, у 2007 р. взагалі не відмічалася жодної особини, проте, у 2008 р. зареєстровано 319 особин, а у 2009 р. на західному узбережжі було відмічено 356 особин цього виду [20]. Ми

реєстрували лебедів як на морському узбережжі, так і на внутрішніх водоймах. Найбільше скупчення птахів відмічено 04.02 на узбережжі між Євпаторією і Саками, яке складалося з 90 особин (40 juv, 50 ad). У цей же день на оз. Кизил-Яр в околицях с. Іванівка Сакського району нами було відмічено 6 особин цього виду (5 juv, 1 ad); неподалік на полі годувалося і відпочивало ще 25 особин (8 juv і 17 ad). Пізніше, 06.02 вздовж морського узбережжя на відрізку між с. Привітне Алуштинської міськради та с. Морське Судацької міськради зареєстровано 9 особин (7 juv і 2 ad), в бухті м. Судак 16 особин (8 juv і 8 ad) та вздовж набережної цього міста ще 18 особин лебедя-шипуна (8 juv і 10 ad).

Огар (*Tadorna ferruginea* Pallas, 1764). Занесений до Червоної книги України [18]. Рідко зимуючий у Криму вид, на території Південного Берегу Криму зимує при значних похолоданнях [12, 14]. В Опускському природному заповіднику зимуюча пара відмічена 26.02.2005 р. [5]. Ми спостерігали 12 особин цього виду 08.02 у багатотисячній зграї інших гусеподібних на полі біля морського узбережжя південніше с. Миколаївка Сімферопольського району.

Галагаз (*Tadorna tadorna* Linnaeus, 1758). У південній частині Криму нечисельний зимуючий вид. На південному березі півострова були відомі лише одиничні випадки зимівель біля Севастополя та Алушти під час похолодань [6, 12, 16]. Під час середньозимових обліків у 2005 р. було зареєстровано 26 особин цього виду на півдні Керченського півострова, у 2007 р. там же відмічали 81 особину, у 2008 р. галагаз не реєструвався, у 2009 р. на західному узбережжі Криму відмічено

405 особин даного виду [20]. Нами було зареєстровано скрупчення галагазів у кількості 30 особин 04.02 на не-

замерзлих ділянках оз. Сакське біля морського узбережжя між містами Євпаторія та Саки.

Рис. 5. Зустрічі лебедя-шипуну у лютому 2014 р. у Криму.

Чернь червонодзьоба (*Netta rufina* Pallas, 1773). Занесена до Червоної книги України [18]. У південній частині Криму вперше була зареєстрована на зимівлі у 1978 році, загалом малочисельний вид [12]. Ще у 80-х рр. XX ст. у природному заповіднику «Мис Мартьян» цей птах відмічався як дуже рідкісний зимуючий вид [10]. У районі м. Саки 18.01.2005 р. спостерігали 5 особин, а на озері Донузлав 11.03.2005 р. – ще 48 особин [15]. Під час середньозимових обліків на території Кримського півострова у 2007 р. даний вид не реєстрували взагалі, у 2008 р. було відмічено 36 особин на Південному узбережжі Криму, а у 2009 р. на західному узбережжі відмітили тільки 4 особини червонодзьобої черні [20]. Ми зустріли лише одну особину цього

виду 07.02 на морській акваторії біля набережної м. Ялта – самець тримався разом з крижнями, попелюхами та іншими водоплавними птахами біля причалу.

Чернь морська (*Aythya marila* Linnaeus, 1761). На півдні півострова, – нечисельний зимуючий вид [6, 12, 14]. Ми відмічали морську чернь двічі: 05.02 на схід від м. Балаклава на водоймі неподалік від с. Чорноріччя під г. Гасфорта, – 1 особину разом з іншими гусеподібними, та 06.02 – біля набережної м. Судак (3 особини).

Гоголь (*Bucephala clangula* Linnaeus, 1758). Занесений до Червоної книги України [18]. Зимуючий вид у Криму; зокрема, на півдні півострова буває не щороку, а лише у холодні зими [6, 12, 14, 16]. У 2008 р. на Південному

узбережжі Криму на зимівлі було зареєстровано 6 особин даного виду, а у 2009 р. на західному узбережжі півострова відмічено 2 особини [20]. Ми реєстрували декілька зустрічей з цими птахами – 05.02 на схід від м. Балаклава на водоймі біля с. Чорноріччя під г. Гасфорта 1 особина, та 06.02 в бухті м. Судак спостерігали скрупчення гоголів чисельністю 15 особин.

Крех малий (*Mergus albellus* Linnaeus, 1758). У Криму це рідкісний зимуючий вид [6, 4, 12]. На Південному узбережжі Криму під час середньозимових обліків у 2005 р. та 2007-2008 рр. було відмічено лише 16 особин малого креха у 2008 р. [20]. Нами було зареєстровано групу птахів у кількості 10 особин 04.02 на незамерзаючих ділянках морського узбережжя між містами Саки та Євпаторія.

Крех середній (*Mergus serrator* Linnaeus, 1758). Занесений до Червоної книги України [18]. Досить звичайний зимуючий вид водойм Крим-

ського півострова [11,12]. Проте, на Південному узбережжі Криму під час середньозимових обліків тільки 1 представника даного виду реєстрували у 2007 р., 10 особин – у 2008 р. та на водоймах Гірського Криму 2 особини відмітили у 2009 р. [20]. Ми спостерігали цього птаха лише одного разу, – 05.02 на водоймі неподалік с. Чорноріччя під г. Гасфорта (Балаклавський р-н Севастопольської міськради) разом із іншими гусеподібними плавала одна особина.

Лунь польовий (*Circus cyaneus* Linnaeus, 1766). Занесений до Червоної книги України [18]. На зимівлі є досить звичайним видом [12, 14]. Ми реєстрували декілька зустрічей цього виду: 04.02 в околицях с. Охотнікове Сакського району – 4 особини (1 ♂ та 3 ♀), біля с. Іванівка Сакського району – 1 особина (♀), 05.02 в околицях аеропорту “Бельбек” біля м. Севастополя – 1 особина (♂), та 08.02 в околицях с. Миколаївка Симферопольського району ще 2 особини (♂ та ♀).

Рис. 6. Зустрічі польового луна у лютому 2014 р. у Криму.

Канюк степовий (*Buteo rufinus* Cretzschmar, 1827). Занесений до Червоної книги України [18]. Раніше на зимівлі був рідкісним видом. Потім внаслідок розселення (з кінця 80-х – початку 90-х рр. XX ст.) з південно-східних регіонів Європи почав гніздитися і в подальшому постійно реєстру-

ється на зимівлях у Криму як відносно звичайний вид [21, 11, 12, 14, 17]. Ми реєстрували канюка степового 04.02 біля автомобільної дороги Євпаторія-Саки вздовж морського узбережжя – 3 особини та 08.02 на полі в околицях с. Берегове Бахчисарайського району ще 1 особину.

Рис. 7. Зустрічі канюка степового у лютому 2014 р. у Криму.

Могильник (*Aquila heliaca* Savigny, 1809). Занесений до Червоної книги України [18]. В Україні зустрічається на зимівлі лише у Криму, переважно в передгір'ях, рідше у гірсько-лісовій частині півострова [6, 7, 12, 17]. У південно-західній частині півострова ми зареєстрували декілька зустрічей: 05.02 – в околицях м. Бахчисарай трималася 1 особина могильника, ще 2 особини відмічені в цей же день над об'їздною автодорогою м. Севастополя на схід від м. Інкерман та 08.02 в околицях с. Відрадне Бахчисарайського району нами також було зареєстровано 1 особину.

Орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla* Linnaeus, 1758). Занесений до Червоної книги України [18]. Регулярно зимує у Присивашші, на Керченському півострові і вздовж північно-західного узбережжя Криму [6, 7, 12, 17]. Цей вид був відмічений нами під час обліків 04.02 в околицях м. Євпаторія – 1 особина (ad), 05.02 на міському звалищі на схід від м. Алушта трималася також 1 особина (ad) та 08.02 в околицях с. Миколаївка Симферопольського району було зафіксовано ще 1 (juv) особину.

Сип білоголовий (*Gyps fulvus* Habbilz, 1783). Занесений до Червоної книги України [18]. Осілим у гірсько-

лісових частинах Криму і кочовий у степових районах вид [6, 7, 22, 17]. Ми реєстрували його лише одного разу – 05.02 на скелі на південний схід від г.

Південна Демерджи (територія Алуштинської міськради) 1 птах очевидно сидів на гнізді.

Рис. 8. Зустрічі могольника у лютому 2014 у Криму.

Рис. 9. Зустрічі орлана-білохвоста у лютому 2014 р. у Криму.

Сапсан (*Falco peregrinus* Tunstall, 1771). Занесений до Червоної книги України [18]. У Криму осілим є кавка-

зький підвид сапсана (*Falco peregrinus brookei* (Sharpe), на прольоті та зимівлі – номінативний (*Falco peregrinus per-*

egrinus (Tunst.) і тундровий (*Falco peregrinus calidus* (Lath.) підвиди [7]. На жаль, нам не вдалося чітко визначити підвидову належність зареєстрованих птахів. Відмічався досить часто: 04.02 – в околицях с. Охотнікове Сакського району 1 особина трималася за сто метрів від зграї гусеподібних на полі, 06.02 – на морському узбережжі в околицях с. Рибаче Алуштинської міськради також 1 особина; 08.02 було зареєстровано 3 зустрічі – в околицях м. Сімферополь (1 особина), біля с. Миколаївка Сімферопольського району (1 особина) та в околицях с. Відрадне Бахчисарайського району ще 1 особина.

Пастушок (*Rallus aquaticus* Linnaeus, 1758). На гніздуванні у Криму почав відмічатися з 1970 р. Сьогодні це звичайний гніздовий, мігруючий та

спорадично зимуючий вид [12, 14, 16]. Під час зимових обліків у 2009 р. на західному узбережжі Криму відмічалася 1 особина цього виду [20]. Незважаючи на похолодання і опади у кінці січня – на початку лютого 2014 р. ми зустріли одну особину даного виду 05.02 на схід від м. Балаклава на березі водойми біля с. Чорноріччя під г. Гасфорта.

Слуква (*Scolopax rusticola* Linnaeus, 1758). Зимуює у Гірському Криму регулярно, під час похолодання часто зустрічається біля південного узбережжя півострова [12, 14, 16]. Нами було зареєстровано одну особину 07.02 біля автодороги Судак-Алушта неподалік від г. Чобан-Куле, що знаходиться на схід від с. Привітне Алуштинської міськради.

Рис. 10. Зустрічі сапсана у лютому 2014 р. у Криму.

Мартин середземноморський (*Larus melanocephalus* Temminck, 1820). На зимівлі це малочисельний вид, з середини 1990-х років чисель-

ність помітно знизилася [4, 12, 14]. Даний вид відмічався під час обліків на Південному узбережжі Криму у 2005 р. – 21 особина, у 2007 р. – 17

особин та у 2008 р. – 22 особини [20]. Нами було відмічено групу з 3-х особин 06.02 тільки в одному місці, – біля набережної м. Судак, що підтверджує дані про низьку чисельність даного виду взимку на Південному та західному узбережжях Криму.

Мартин малий (*Larus minutus* Pallas, 1776). У південній частині Криму на зимівлях це скрізь малочисельний вид [12]. Під час середньозимових обліків водоплавних птахів 1 особину малого мартина було відмічено у 2010 р. на водоймах Гірського Криму [20]. Ми зареєстрували близько 10 особин 05.02 у бухті м. Балаклава.

Larus michachellis (*Larus michachellis* Naumann, 1840). Ще не

внесений офіційно до списку фауни України [23] вид птахів. У інших літературних джерелах його теж не виділяють у окремий вид [12, 14, 20]. Ми реєстрували цього мартина як досить звичайного птаха по всьому охопленому обліками морському узбережжю разом із іншими мартинами, у тому числі і з мартиним жовтоногим (*Larus cachinnans* Pallas, 1811); зокрема, скупчення мартинів реєстрували 04.02. в околицях м. Феодосія, 05.02. – в бухті м. Балаклава, 06.02. – на набережній м. Алушта, 07.02. – на набережній м. Судак. Вид було неодноразово сфотографовано, що дозволило чітко розглянути його діагностичні ознаки.

Рис. 11. Зустрічі голуба-синяка у лютому 2014 р. у Криму.

Голуб-синяк (*Columba oenas* Linnaeus, 1758). Занесений до Червоної книги України [18]. На зимівлях регулярно зустрічається у рівнинному Криму [12]. Ми реєстрували декілька

зустрічей: 05.02 в околицях аеропорту “Бельбек” біля м. Севастополя була відмічена зграя у 60 особин, 07.02 – в околицях с. Дачне Судацької міськради 1 особина, та 08.02 в околицях с.

Миколаївка Сімферопольського району ще 2 особи.

Плиска гірська (*Motacilla cinerea* Tunstall, 1771). Нечисельний зимуючий вид Кримського півострова [6, 12, 14]. Під час обліків гірську плиску ми відмітили лише одного разу – 05.02 на набережній бухти у м. Балаклава трималася 1 особина цього виду.

Висновки. Таким чином, у ході експедиції було виявлено 26 видів птахів, які ми відносимо до категорії рідкісних та малочисельних; з них 14 видів занесені до Червоної книги України, що становить 16,1 % від загальної кількості внесених до неї. Враховуючи достатньо значне та тривале похолодання у передекспедиційний період, ми констатували переміщення деяких переважно гідрофільних видів з глибини півострова до його морського узбережжя. Зокрема, було відмічено ряд видів птахів, які є рідкісними у південній та південно-західній частині півострова й переміщуються туди

майже виключно під час значних понижень температури – баклан малий, червоновола казарка, огар, чорнь морська, гоголь, крех малий, канюк степовий, слуква. Відомо, що під час екстремальних похолодань птахи масово переміщуються до південного берега півострова, який в інший час не має настільки важливого значення для зимуючих птахів [12, 13, 16]. Нашими спостереженнями підтверджено, що під час найбільш холодних періодів зими частина орнітофауни, яка не характерна для південного узбережжя Криму, переміщується з північних районів півострова до морських берегів. Саме під час різкого зниження температури берегова лінія та прибережні акваторії мають найважливіше значення для зимуючих птахів Криму, особливо тих, що пов'язані з водно-болотними угіддями регіону. Серед відмічених 26 рідкісних видів 21 (80,8 %) було зареєстровано саме у районі південного узбережжя Криму.

Література

1. Браунер А.А. Заметки о птицах Крыма // Записки Новороссийского общества естествоиспытателей. – 1899. – т. 23, вып. 1. – С. 1-45.
2. Костин Ю.В., Дулицкий, А.И. Птицы и звери Крыма: Научно-популярный очерк. – Симферополь: Таврия, 1978. – 112 с.
3. Костин Ю.В., Дулицкий, А.И., Мальцев И.В. Редкие животные Крыма: Справочник. – Симферополь: Таврия, 1981. – 160 с.
4. Костин С.Ю., Аппак Б.А., Бескаравайный М.М. Результаты зимних учетов птиц на юге Крыма // Зимние учеты птиц на Азово-Черноморском побережье Украины. - Алушта-Киев, 1998. - С. 14-18.
5. Костин С.Ю., Бескаравайный М.М., Кононов М.В. Аннотированный список орнитофауны Опукского природного заповедника // Биоразнообразие природных заповедников Керченского полуострова / Тр. Никитского ботан. сада. - 2006. - Т. 126. - С. 95-104.
6. Костин Ю.В. Птицы Крыма. – М.: Наука, 1983. – 240 с.
7. Костин С.Ю. Ретроспективный анализ статуса представителей отряда соколообразных (Falconiformes) в Крыму // Новітні дослідження соколоподібних та сов. Матер. III Міжнар. наук. конф. «Хижі птахи України» (м. Кривий Ріг, 24–25 жовтня 2008 р.) – Кривий Ріг, 2008. – С. 168-182.
8. Костин С.Ю. Общие аспекты состояния фауны птиц Крыма. Сообщение 2. Ретроспективный анализ состава авифауны и характера пребывания птиц Равнинного Крыма // Бранта: Сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 2010. – Вып. 13. – С. 89-115.

9. Бескаравайный М.М. О зимней фауне водоплавающих морской акватории Южного берега Крыма // II Всесоюзная конференция по миграциям птиц. – Алма-Ата, 1978. – ч. 1. – С. 12-13.
10. Бескаравайный М.М. Птицы заповедника «Мыс Мартыан» // Заповідна справа в Україні. – 1995. – Т. 1. – С. 30-38.
11. Бескаравайный М.М. Современное состояние и некоторые тенденции динамики численности редких видов птиц юго-восточного Крыма // Беркут. – 2001. – Т. 10, Вып. 2. – С. 125-139.
12. Бескаравайный М.М. Птицы морских берегов южного Крыма. – Симферополь: «Н. Орианда», 2008. – 160 с.
13. Бескаравайный, М. М. Экстремальные похолодания как фактор формирования зимовок гидрофильных видов птиц на юге Крыма // Бранта. – 2010. – Вып. 13. – С. 21-32.
14. Бескаравайный М.М. Птицы Крымского полуострова. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2012. – 336 с.
15. Кучеренко В.Н. Зимовка птиц в Западном Крыму в 2005-2006 годах // Бранта: Сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 2007. – Вып. 10. – С. 151-156.
16. Андрищенко Ю.А., Бескаравайный М.М., Костин С.Ю., Попенко В.М., Прокопенко С.П. О зимовке птиц на юге Крыма в экстремальных условиях // Бранта. – 2012. – Вып. 15. – С. 140-147.
17. Яненко В.О., Прокопенко С.П. Зимові обліки денних хижих птахів гірської та степової частин АР Крим у 2013 р. // Актуальні проблеми дослідження довкілля. Збірник наукових праць за матеріалами V Міжнародної наукової конференції (23-25 травня 2013 р., м. Суми). – Т. 1. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2013. – С. 242-249.
18. Червона книга України. Тваринний світ / За ред. д.б.н., проф., чл.-кор. НАН України І.А.Акімова. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
19. Фауна України: охоронні категорії. Довідник. / О. Годлевська, І. Парнікоза, В. Різун, Г. Фесенко, Ю. Куцоконь, І. Загороднюк, М. Шевченко, Д. Іноземцева (ред. О. Годлевська, Г. Фесенко). – Видання друге, перероблене та доповнене. – Київ, 2010. – 80 с.
20. Бюллетень РОМ: Итоги среднезимних учетов водно-болотных птиц 2005, 2007-2010 годов в Азово-Черноморском регионе Украины / Под ред. Ю.А. Андрищенко. – 2011. – Вып. 7. – 64 с.
21. Гринченко А.Б., Кинда В.В., Пилюга В.И., Прокопенко С.П. Современный статус курганника в Украине // Бранта: Сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 2000. – Вып. 3. – С. 13-26.
22. Аппак Б.А. Белоголовый сип в Крыму // Беркут. – 1998. – Т. 7, вып. 1-2. – С. 46-47.
23. Фесенко Г.В., Бокотей А.А. Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів). Видання третє, доповнене. – Київ – Львів, 2007. – 112 с.